

О. Савка,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
докторант Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЗАЛУЧЕННЯМ КОМПАНІЙ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИВАТНУ ВІЙСЬКОВУ ТА ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ У МІЖДЕРЖАВНЕ ПРОТИБОРСТВО

Постановка проблеми. Поступове переосмислення державами класичної концепції війни призвело до пошуку нових методів та підходів у боротьбі за національну безпеку з урахуванням викликів і загроз. Цим процесом обумовлено збільшення кількості компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність та стали одним із елементів сучасного збройного протистояння. Залучаючи дані структури, держави стали ефективніше розподіляти ресурси та можливості та добиватися стратегічних цілей без залучення власних озброєних сил.

Зі зміною формату збройних конфліктів держави стали шукати нові форми, які дозволили б з найменшими витратами реалізовувати національні інтереси.

Військові конфлікти за участю багатомільйонних збройних сил відійшли в минуле: наявність чисельної переваги перестала бути перевагою у зв'язку з розвитком новітніх технологій у військовій сфері. Сучасні армії стали переходити на контрактну основу, а високомобільні частини професійних військових стали новою альтернативою у вирішенні різних завдань військовим шляхом. У такій ситуації компанії, які здійснюють

приватну військову та охоронну діяльність стали невід'ємною частиною силової стратегії зовнішньої політики національних держав.

Відсутність політичної стабільності та необхідність забезпечення державної безпеки у ХХІ столітті викликали попит на послуги компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. З кожним роком він збільшується на 7,5 %, і, за даними «організації “War on Want”, ринок послуг «військового консалтингу» має річний оборот від 100 млрд до 400 млрд дол. США» [1].

Причиною аутсорсингу військової сфери стало збільшення кількості безперервних збройних регіональних та локальних конфліктів, міжнародний тероризм; можливість здійснення технології кольорових революцій; гібридні війни. У ситуації коли існує «порушення принципу монополії держави на легітимне насилля» [2] відбувається «активізація парамілітаризованих, націоналістичних та екстремістських спільнот» [2] а компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, уклавши контракт та отримавши санкцію на застосування військової сили, несуть серйозну загрозу міжнародній та національній безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні існує чимало досліджень у сфері міжнародної та національної безпеки держави. В Україні лише починає складатися науковий інтерес до приватної військової та охоронної діяльності та залученням її у міжнародне протиборство, що може викликати загрози міжнародній та національній безпеці держави займалися і займаються такі відомі зарубіжні дослідники, як Е. Азер, А. Ахарія, А. Беттлер, С. Браун, Б. Броді, А. Волферс, М. Каплан, Д. Кауфман, У. Ліппман, Г. Моргентау, О. Прохожев, Є. Ротшильд, С. Стрендж, Д. Тренін, К. Холсті, С. Хоффманн та інші.

Метою статті є визначення сучасних викликів та загроз міжнародній та національній безпеці держав, які пов'язані з залученням компаній, що здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у міждержавне протиборство.

Виклад основного матеріалу. Участь компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, у конфліктах є складним і багатограним процесом, який вимагає від компаній високого рівня професіоналізму та відповідних компетенцій. Незважаючи на те, що приватна військова та охоронна діяльність не завжди отримує належну юридичну оцінку своєї діяльності, вона продовжує відігравати важливу роль у світовій політиці та військовій справі. Сучасні технології збройного протиборства дають змогу залучати компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність до різних стратегій та їхніх модифікацій.

З 1990-х років компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність збільшили масштаб своєї діяльності: зріс різновид послуг, що надаються, у конфліктах для виконання необхідних завдань став залучатися більший контингент. На сучасному етапі компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність беруть участь, як

у міжнародних, так і у внутрішніх інтернаціоналізованих конфліктах, і, якщо раніше ці структури залучалися для здійснення допоміжних функцій (охорони, логістики тощо), то у ХХІ столітті їх функціонал максимального розширився і став охоплювати різноманітні послуги військового характеру, аж до безпосередньої участі в бойових діях.

На сучасному етапі участь компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, у збройному конфлікті можлива в рамках здійснення тактичних операцій силами приватних військових компаній, надання підтримки дружній державі, проведення військових операцій у зв'язі з регулярною армією. При цьому активно з'являються різні технології та стратегії (технологія «хмарний противник», поліцейські операції), де компаніям, що здійснюють приватну військову та охоронну діяльність відводиться першорядна роль.

На сьогоднішній день компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність беруть участь у різних збройних конфліктах, і у перспективі тенденція до збільшення кількості задіяних компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність продовжуватиме зберігатися. Самі структури при цьому намагатимуться розширювати свою діяльність залежно від потреб країн у реалізації власних інтересів.

Діяльність компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, нерідко стає одним із способів незаконного втручання у збройний конфлікт. Наприклад, на території сучасної Лівії існує безліч озброєних угруповань, головними з них виступають Уряд національної єдності та Лівійська національна армія. Інтереси у цьому конфлікті мають Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет, рф, Франція, Сполучені Штати Америки, Велика Британія та інші країни, які посилюють протистояння між сторонами. Для вирішення цього

конфлікту необхідна єдина позиція міжнародного співтовариства. Однак кожен має свої умови», які не дозволяють вирішити протиріччя в короткостроковій перспективі і завершити війну.

Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність також проводять незаконні військові операції з метою захоплення вантажів, які транспортуються, інфраструктури (родовищ корисних копалин, тощо), об'єктів промисловості, взяття під контроль населення та території.

У 2015 році співробітником кафедри міжнародної політики Ліверпульського університету У. Петерсоном була опублікована стаття "Private military and security companies (PMSCs), military effectiveness, and conflict severity in weak states, 1990–2007" [3], де наводилися результати аналізу збройних конфліктів у період після Холодної війни. Враховуючи співвідношення сил, рівень політичної нестабільності, тривалість та інтенсивність протиборства, етнічне розшарування, боездатність армій та інші змінні, автор дійшов висновку, що у більшості випадків компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність справді посилюють гостроту конфлікту.

Кореляційний аналіз показав, що за безпосередньої участі компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у військових операціях, а також під час здійснення тренування військових частин, консультування, оперативного планування, розвідки в середньому рівень жертв збільшується більш ніж удвічі. Це пов'язано з тим, що «розширилась майстерність збройних сил, що в свою чергу призводить до більш агресивних дій, частіших прямих зіткнень і розширення військових операцій» [3].

Крім цього зазначалося, що послуги, безпосередньо не пов'язані з веденням військових операцій, такі як здійснення логістики і військової

підтримки, не впливають на масштаб та інтенсивність протистояння на відміну від збільшення конкуренції компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність між собою (даним структурам, здійснюючи роботу від імені клієнта, потрібно постійно підвищувати свою військову ефективність, яка виражається в більш агресивних діях та частих прямих військових зіткненнях, що призводить до підвищення ступеня жорстокості конфлікту).

У своїй роботі автор робить висновок, що участь компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у нестабільних регіонах «приводить до конфліктів, які, хоч і є більш інтенсивними, проте менш тривалими» [3].

Участь компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у військових діях може стати причиною конфлікту між державами та внести розкол у світову спільноту: можливість втручання шляхом залучення компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність однієї великої держави у справі іншої; зміна політичної обстановки у підконтрольному регіоні; пряме зіткнення у зоні збройного конфлікту з участю приватного військового контингенту.

У лютому 2018 року в районі газових родовищ Хішам (Сирійська Арабська Республіка) сирійські ополченці [4] та військові з РФ [5] потрапили під авіа удар Сполучених Штатів. Внаслідок нальоту загинуло кілька десятків людей. Даний інцидент посилив і так напружені відносини між РФ і США: засоби масової інформації широко висвітлювали ситуацію, що не могло не викликати гострої дискусії.

Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність можуть бути залучені для здійснення державного перевороту: у період, коли застосовується штучне створення напруженої обстановки в державі,

така можливість є серйозною загрозою для суверенітету та територіальної цілісності кожної країни.

Так, у 2006 році в Демократичній Республіці Конго було заарештовано 32 іноземних найманця за підготовку державного перевороту [6]. Серед них 15 осіб з південноафриканської ПВК "Omega Security Solutions", а також 3 американці з ПВК "Aqmi Strategy Corp.", які займалися безпекою та логістикою [7]. Цей інцидент не набув широкого розголосу, а заарештовані іноземні громадяни були депортовані за межі країни.

На сьогоднішній день з'явилися новітні технології збройного протистояння: держави, незгодні з будь-якою політикою провідних країн Заходу можуть зіштовхнутися зі штучною дестабілізацією обстановки всередині країни. Якщо раніше революція, терористичні акти, тощо виникали з природних причин, то сьогодні ці форми стали інструментом політичного впливу на керівництво країни, яке намагається проводити самостійну, незалежну зовнішню політику.

Вплив також може здійснюватися через активізацію різних недержавних акторів (транснаціональні корпорації, опозиції, незаконні збройні формування, бізнес-структури, приватні військові компанії, асоціації та спільноти), вплив яких також зріс останнім часом. Фінансування недержавних організацій для просування власних інтересів стало невід'ємною частиною зовнішньої політики багатьох держав (наприклад, у Колумбії співробітники американського охоронного агентства, найняті американською нафтовою компанією "Occidental Petroleum", під час військової операції спільно з колумбійськими військовими помилково розстріляли 18 мирних громадян [8]).

Збільшення ролі компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у сучасному світі веде до зростання військово-промислового комплексу країн та

гонки озброєнь. Наявність збройних конфліктів поблизу кордонів, проведення агресивної політики держави із залученням компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність тягне за собою можливу реалізацію так званої «дилеми безпеки». Коли посилення військової сфери однієї держави може спричинити контрзаходи з боку іншої: приватні військові компанії можуть стати додатковим, прихованим важелем, внаслідок того, коли країна намагається проводити самостійну та незалежну політику.

Також, дана передбачувана ситуація веде до появи іншого парадоксу, який є зростанням військової сили, як умови забезпечення національної безпеки, як основи внутрішньої безпеки: високі витрати на оборонну промисловість і модернізацію військово-промислового комплексу ведуть до економічної кризи, а знесилена економіка може підірвати фундамент.

Надмірна передача деяких функцій збройних сил компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність може призвести до неправних наслідків: порушення міжнародного права, зміна фінансових відносин між державою та компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, отримання доступу до зброї масової поразки (ядерна, хімічна, біологічна) і новітніх розробок військово-технічної промисловості, тощо.

Можна припустити, що найближчим часом посиляться вже існуючі тенденції. Ключовими змінами у системі міжнародних відносин, які вплинуть на ведення збройних конфліктів, стануть наступні:

1. Держави використовуватимуть проксі-методи для затвердження свого впливу. Конвенційні війни зміняться опосередкованими, які проводитимуться силами повстанських угруповань, приватними військовими компаніями, диверсійно-розвідувальними групами та іншими збройними

формуваннями (законними чи незаконними), які не мають державної афіліації.

2. Міжнародні відносини будуватимуться не лише на державних інтересах, а й на приватних інтересах транснаціональних корпорацій.

3. Конвенційними методами (дипломатія, переговори, медіація тощо) буде неможливо зупинити трансформацію світу у формат нових (за формою та методами) воїн.

4. Держави дозволять великим корпораціям розвивати внутрішню безпеку та створювати приватні військові компанії (наприклад, у складі холдингу), «на співпраці з якими і буде започатковано тактику збройних сил».

5. Зі збройних конфліктів поступово витіснятиметься регулярна армія, сформована на основі термінові військової служби, на зміну якої прийдуть професійні військові (контрактна армія, приватні військові компанії, добровольчі формування та з'єднання досвідчених військових переважно з бойовим досвідом).

Перераховані вище виклики та загрози можуть з'явитися на порядку денному в найближчі кілька десятиліть, ставши великою проблемою для міжнародного співтовариства в цілому та України зокрема. Для запобігання подібним загрозам необхідно чітко визначити межі військової сфери, де державі відводилася б першорядна і головна роль.

Висновки. Сьогодні можна констатувати, що роль компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, як самостійного недержавного актора міжнародних відносин у найближчі десятиліття значно зросте.

Найбільше взаємодія відбувається компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність з державами з урахуванням державно-приватного партнерства. Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність залучаються не лише

для участі у військових конфліктах, а й для виконання завдань у мирний час, що свідчить про збільшення аутсорсингу інших сфер життя. Модель адміністративно-владних відносин і політика невтручання, навпаки, припускають низький ступінь залучення держави у взаємодію з компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність.

В Україні створення компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність на законодавчому рівні не закріплено. При цьому останніми роками розширено правову базу, що стосується військової безпеки, в рамках якої дозволено створення добровольчих формувань. Аналіз офіційних документів (стратегій, доктрин і концепцій) підтверджує висловлену тезу про те, що подібні нововведення відповідають національним інтересам держави, і можуть стати ефективним способом протидії загрозам військового характеру, що виникають.

Також, можна говорити про наявність у країні «неформальних компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність», які функціонують поза правовим полем, можуть мати неясні мотиви та цілі, а також загрожувати безпеці та стабільності країни.

Зважаючи на відсутність в Україні законодавчої бази в галузі приватної військової та охоронної діяльності, не існує і юридично закріплених норм контролю за цією діяльністю. Однак на сьогодні питання про створення компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, так само, як і часткової приватизації військової сфери, продовжує залишатися відкритим.

Участь компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у збройних конфліктах становить значну загрозу для міжнародної та національної безпеки. У перспективі очікується ще більша залученість компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність до міжнародної політики.

У статті проведено дослідження сучасних викликів та загроз міжнародній та національній безпеці держав, пов'язані з залученням компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у міждержавне протиборство. Визначено, що відсутність політичної стабільності та необхідність забезпечення державної безпеки у XXI столітті викликали попит на послуги компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Причиною аутсорсингу військової сфери стало збільшення кількості безперервних збройних регіональних та локальних конфліктів, міжнародний тероризм; можливість здійснення технології кольорових революцій; гібридні війни. Визначено, що діяльність компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, нерідко стає одним із способів незаконного втручання у збройний конфлікт. Враховуючи співвідношення сил, рівень політичної нестабільності, тривалість та інтенсивність протиборства, етнічне розшарування, боєздатність армій та інші змінні, дійшли висновку, що у більшості випадків компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність справді посилюють гостроту конфлікту. Кореляційний аналіз показав, що за безпосередньої участі компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у військових операціях, а також під час здійснення тренування військових частин, консультування, оперативного планування, розвідки в середньому рівень жертв збільшується більш ніж удвічі. Визначені виклики та загрози можуть з'явитися на порядку денному в найближчі кілька десятиліть, ставши великою проблемою для міжнародного співтовариства в цілому та України зокрема. Для запобігання подібним загрозам необхідно чітко

визначити межі військової сфери, де державі відводилася б першорядна і головна роль.

Ключові слова: приватна військова та охоронна діяльність, міжнародне право, збройні конфлікти, протиборство, аутсорсинг військової сфери, збройне протистояння, міжнародний тероризм, міжнародна безпека, національна безпека.

Savka O. Current challenges and threats to the international and national security of states related to the involvement of companies engaged in private military and security activities in interstate confrontation

The article examines the current challenges and threats to international and national security of the States related to the involvement of companies engaged in private military and security activities in interstate confrontation. It is determined that the lack of political stability and the need to ensure state security in the twenty-first century have caused a demand for the services of companies engaged in private military and security activities. The reason for outsourcing of the military sphere was the increase in the number of continuous armed regional and local conflicts, international terrorism; the possibility of implementing the technology of color revolutions; hybrid wars. It is determined that the activities of companies engaged in private military and security activities often become one of the ways of illegal interference in an armed conflict. Taking into account the balance of power, the level of political instability, the duration and intensity of the conflict, ethnic stratification, the combat capability of the armies and other variables, we concluded that in most cases PMSCs actually exacerbate the conflict. The correlation analysis

showed that the direct involvement of PMSCs in military operations, as well as in training military units, consulting, operational planning, and intelligence, on average, more than doubles the level of casualties. The identified challenges and threats may appear on the agenda in the next few decades, becoming a major problem for the international community in general and Ukraine in particular. To prevent such threats, it is necessary to clearly define the boundaries of the military sphere, where the state would play a primary and dominant role.

Key words: private military and security activities, international law, armed conflicts, confrontation, military outsourcing, armed confrontation, international terrorism, international security, national security.

Література:

1. Бізнес на крові: що компанії з Європи постачають армії Путіна. URL: <https://surl.li/gyztbt> (дата звернення: 28.05.2025).

2. Савка О. І. Проблеми участі приватних військових компаній у сучасних міжнародних політичних процесах / Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2025. Вип. 88. Ч. 4. С. 135–140.

3. Petersohn U. Private Military and Security Companies (PMSCs), Military Effectiveness, and Conflict Severity in Weak States, 1990–2007. 2015. P. 1046–1072.

4. Сили коаліції помилково завдали удару по бійцях опозиції Сирії. URL: <https://surl.li/mgfrqn> (дата звернення: 28.05.2025).

5. Російські найманці потрапили під авіаудар США у Сирії – телеканал CBS. URL: <https://surl.li/cdqwex> (дата звернення: 28.05.2025).

6. Військовий трибунал ДР Конго засудив до страти понад 50 людей за вбивство експертів ООН. URL: <https://surl.li/zgqrw> (дата звернення: 28.05.2025).

7. Congo Holding 3 Americans in Alleged Coup Plot // Washington Post. 2006. URL: <https://surl.li/zvevfk> (дата звернення: 28.05.2025).

8. Scott, Peter Dale. Drugs, oil, and war [Electronic resource]: the United States in Afghanistan, Colombia, and Indochina / Peter Dale Scott. Lanham : Rowman & Littlefield. 2003. 249 p.

Дата надходження статті: 22.07.2025

Дата прийняття статті: 29.07.2025

Опубліковано: 22.09.2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0